

СМОЛИЧ Д. В.

к. е. н.

Луцький національний технічний університет

**ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ВОЛИНСЬКОГО РЕГІОНУ:
ЕКОНОМІЧНИЙ, СОЦІАЛЬНИЙ, ЕКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ НА ОСНОВІ
КЛАСТЕРИЗАЦІЇ ТА ПОСИЛЕННІ ТРАНСКОРДОННОЇ СПІВПРАЦІ**

У статті розглянуто основні напрямки розвитку Волинської області, враховуючи можливості активізації процесів транскордонного співробітництва. Досліджено перспективи економічного, соціального та екологічного розвитку регіону на основі інноваційної домінанти. З'ясовано ключові вектори посилення транскордонної співпраці даного прикордонного регіону, в тому числі за рахунок формування кластерів та використання інших новітніх форм транскордонного співробітництва.

Ключові слова: інноваційна діяльність, кластеризація, конкурентні переваги, транскордонне співробітництво, прикордонний регіон.

СМОЛИЧ Д. В.

к. э. н.

Луцкий национальный технический университет

**ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ВОЛЫНСКОГО РЕГИОНА: ЭКОНОМИЧЕСКИЙ,
СОЦИАЛЬНЫЙ, ЭКОЛОГИЧНЫЙ АСПЕКТЫ НА ОСНОВЕ КЛАСТЕРИЗАЦИИ И
УСИЛЕНИИ ТРАНСГРАНИЧНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА**

В статье рассмотрены основные направления развития Волынской области, учитывая возможности активизации процессов трансграничного сотрудничества. Исследованы перспективы экономического, социального и экологического развития региона на основе инновационной доминанты. Выявлено ключевые векторы усиление трансграничного сотрудничества данного приграничного региона, в том числе за счет формирования кластеров и использования других новейших форм трансграничного сотрудничества.

Ключевые слова: инновационная деятельность, кластеризация, конкурентные преимущества, трансграничное сотрудничество, пограничный регион.

SMOLYCH D. V.

candidate of economic sciences

Lutsk National Technical University

**PERSPECTIVE DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF VOLYN REGION: ECONOMIC,
SOCIAL AND ENVIRONMENTAL ASPECTS BASED CLUSTERING AND
STRENGTHENING OF CROSS-BORDER COOPERATION**

The basic directions of development of Volyn region, given the possibility for activation of the processes of cross-border cooperation are considered in the article. Prospects of economic, social and environmental development of the region based on an innovative dominant have been investigated. It is found the key vectors of strengthening cross-border cooperation of the border region, including by forming clusters and the use of other modern forms of cross-border cooperation.

Key words: innovation activity, clustering, competitive advantage, cross-border cooperation, border region.

aa0322e@gmail.com

Постановка проблеми. Зарубіжний досвід європейських країн доводить успішність такого механізму ефективного розвитку прикордонних територій як транскордонне співробітництво. Зважаючи на те, що більшість областей України мають вихід до державного кордону, відповідно наша держава має значні потенційні можливості розвитку регіонального співробітництва з прикордонними регіонами суміжними по кордону. Транскордонна співпраця позитивно впливає на вирішення спільних проблем та сприяє розвитку в цілому

суміжних прикордонних територій, завдяки додатковим можливостям фінансування, обміну досвідом, налагодженню контактів з іноземними партнерами, доступом до інноваційних закордонних розробок. Власне тому, доцільно реалізувати на теренах Волинського регіону економічну модель, яка ґрунтується на гармонічному поєднанні економічного, соціального й екологічного розвитку, що має бути досягнуто, в першу чергу, за рахунок формування кластерних утворень та посиленню транскордонного співробітництва регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питання транскордонного співробітництва порушені в працях П. Беленького, З. Герасимчук, О. Гонти, Н. Мікули, Ю. Макогон, В. Ляшенко, А. Мокія, О. Ткача, В. Толкованова та інших. У працях зарубіжних учених, зокрема М. Портера, М. Превезера, С. Розельфільда, Г. Свон, Е. Фезера, Й. Шумпетера, також знаходимо відображення описаних вище питань. Віддаючи належне наукового та практичного значення праць вищезазначених авторів, необхідно зазначити, що залишаються актуальними та до кінця невирішеними питання формування механізмів нарощення конкурентних переваг прикордонних регіонів за рахунок транскордонної співпраці та кластерних процесів, зокрема в розрізі концепції сталого розвитку регіонів.

Метою статті є дослідження основних напрямів розвитку Волинської області, а саме економічної, соціальної й екологічної складової за рахунок інноваційної кластеризації та активізації транскордонного співробітництва, очікуваним результатом якого має стати трансформація Волині у сучасний конкурентоздатний екологічно чистий регіон сталого інноваційного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні Україні та її прикордонним периферійним регіонам, зокрема, «запропоновано» два варіанти майбутнього: здійснити економічний прорив і стати повноправним та конкурентоспроможним учасником глобальних економічних відносин або ж перетворитись у сировинний придаток розвинених країн. Потенціал української інноваційної, науково-технічної сфер та можливості, які сьогодні, при переході до новітнього технологічного укладу, в основі якого не ресурсний, а інтелектуальний ресурс, є чудовим шансом для економіки України обрати перший варіант – необхідність прямувати до економіки знань.

Розглядаючи основні напрямки розвитку Волинського регіону, виходячи з концепції сталого розвитку, насамперед варто розглянути економічну складову. З метою визначення видів економічної діяльності, в яких доцільно здійснювати інноваційні зміни у Волинській області, проведено оцінку її спеціалізації, що показала види економічної діяльності, на яких спеціалізуються регіон, та проведено аналіз структури експорту регіону, що дав можливість виокремити групи товарів, які найбільш експортуються та є конкурентоспроможними в прикордонні. На основі проведених досліджень з'ясовано, що ключовими напрямками, у яких можливий прорив Волині, є сільське господарство, ІТ-галузь, туристична галузь та актуальна нині відновлювальна енергетика.

Наявність значних та екологічно чистих земельних ресурсів обумовлює необхідність акцентувати увагу на інвестуванні та першочерговому проведенні змін у сільському господарстві. Для реформування галузі сільського господарства, з урахуванням можливостей кластеризації та транскордонного співробітництва в цілому пропонується:

- створити інноваційний сільськогосподарсько-торговельний кластер;
- створити аграрний бізнес інкубатор;
- забезпечити розвиток транскордонного співробітництва у с/г галузі;
- забезпечити диверсифікацію сільськогосподарського виробництва;
- підвищити врожайність сільськогосподарських культур та продуктивні якості тварин;
- організувати системи збуту сільськогосподарської продукції за межі області та держави.

Високий інтелектуальний потенціал регіону, наявність навчальних закладів, в тому числі Луцького національного технічного університету, здатних готувати ІТ-спеціалістів, наявність досвіду із ІТ-аутсорсингу, актуалізують збільшення масштабів діяльності даної галузі в регіоні.

Для популяризації ІТ-сфери в регіоні, виходячи з можливостей кластеризації та транскордонного співробітництва, пропонується:

- створити інноваційний ІТ-кластер із перспективою його трансформації в транскордонний ІТ-кластер;
- створити ІТ-бізнес інкубатор;
- створити умови для залучення ІТ-спеціалістів із інших регіонів;
- налагодити транскордонне співробітництво в даній галузі.

Вагомий сільський рекреаційний потенціал, наявні озера та Шацький національний природний парк, інші багатства природи обґрунтовують необхідність розвитку не менш важливої туристичної галузі в регіоні. Для розвитку туристичної галузі пропонується:

- створення якісного туристичного продукту, в тому числі популяризація зеленого та промислового туризму;
- створення іміджу туристичної «Волині»;
- розвиток транскордонного співробітництва в туристичній галузі;
- формування конкурентоспроможного кадрового потенціалу туризму.

Наявність значних відходів лісозаготівлі, деревопереробки та догляду за лісом, земельних ресурсів, для вирощування альтернативних видів палива, науковий потенціал вмотивовує розвиток відновлюваної енергетики в регіоні. Для розвитку відновлюваної енергетики в регіоні пропонується:

- створити відновлювально-енергетичний кластер;
- організувати транскордонне співробітництво у галузі відновлювальної енергетики;
- замінити природний газ енергоресурсами, отриманими з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива;
- знизити втрати паливно-енергетичних ресурсів підприємствами, організаціями, об'єктами соціальної сфери, а також жителями регіону.

Соціальний розвиток регіону пропонується здійснювати за такими напрямками як: інфраструктурний розвиток та розвиток людського капіталу.

Інфраструктурний розвиток передбачатиме:

- розвиток транзитного та логістично-транспортного потенціалу регіону, зокрема розвиток мережі автомобільних доріг і розвиток авіа мережі;
- благоустрій території районних центрів і малих міст;
- забезпечення доступності та якості послуг, що надаються державними органами.

Розвиток людського капіталу пропонується здійснювати в наступний спосіб:

- посилити транскордонне співробітництво в соціальній сфері;
- забезпечити підготовку висококваліфікованих та робітничих кадрів;
- забезпечити здоров'я населення регіону;
- акцентувати увагу на розвитку сільської соціальної сфери;
- втілювати культурні й духовні зміни, забезпечувати патріотичне виховання населення.

Власне, розвиваючи соціально-економічну сфери регіону, необхідно пам'ятати про екологічну безпеку території. Екологічний розвиток передбачатиме:

- розвиток транскордонного співробітництва у галузі екології;
- підвищення ефективності використання ґрунтових та інших природних ресурсів області;
- ліквідацію екологічних небезпек, у тому числі пов'язаних зі складами непридатних агрохімікатів;
- створення сучасної системи управління твердими побутовими відходами.

Нова державна регіональна політика має стати міцним підґрунтям для активізації інвестиційно-інноваційного розвитку, підвищення конкурентоспроможності країни, її регіонів на зовнішніх ринках та провідна роль у цьому процесі належить формуванню в Україні кластерів. Власне тому, для суттєвих змін в окреслених вище сферах, насамперед пропонується формувати інноваційні кластери з використанням можливостей

трансграничного співробітництва Волинського регіону.

Варто зазначити, що кластери є дієвим механізмом епохи глобалізації, що являють собою гнучкі об'єднання суб'єктів господарської діяльності для досягнення і посилення конкретного господарського ефекту. Такі об'єднання, як правило, являють собою об'єднання географічно локалізованих підприємств, науково-дослідних установ, навчальних закладів, ринкових структур як основних учасників інноваційного процесу [1].

Для прикладу, пропонований для створення інноваційний кластер ІТ та бізнес-послуг на Волині доцільно формувати як асоціацію провідних компаній з галузі інформаційних технологій (ІТ) та аутсорсингу бізнес-процесів (ВРО), які спільно візьмуть на себе ініціативу з проведення системних змін у бізнес-середовищі регіону.

Стратегічними цілями кластера будуть наступні:

- перетворити Волинь в один із конкурентоспроможних центрів бізнес-послуг;
- сприяти розвитку бізнес еко-системи для ІТ кластера на Волині.

Тактичні цілі кластера:

- забезпечити доступ компаніям кластера до висококваліфікованого людського капіталу, а молодим фахівцям – до навчальних можливостей;
- мати одну з найефективніших в Україні систему взаємодії інституцій освіти та компаній у сфері ІТ;
- розширити доступ до фінансових ресурсів членів кластера по інноваційних проектах.

Інноваційні кластери загалом мають стати інструментом стратегічного розвитку нашої країни, а їх активне використання в усіх галузях економіки – підґрунтям для сталого розвитку, оздоровлення всієї національної економіки. Особливо важливим у цьому контексті постає міжнародне співробітництво. Міжнародний досвід свідчить, що кластерний підхід стає основою для конструктивного діалогу між представниками підприємницького сектора та регіональної влади [2].

Перевагами бізнесу від участі в інноваційному ІТ кластері буде те, що кластер:

- представлятиме спільну думку галузі на регіональному рівні;
- буде каналом комунікації з владою, освітою, наукою на Волині;
- підштовхуватиме освіту, владу та науку до системних змін;
- впливатиме на громадську думку;
- реалізовуватиме проекти та ініціативи важливі для бізнесу;
- співпрацюватиме на міжнародному рівні;
- залучатиме додаткове фінансування;
- формуватиме імідж для ІТ-ВРО галузі Волині.

Пропонований кластер для регіону виступатиме як:

- джерело консолідованої інформації про галузь;
- можливість стимулювати нові продукти, послуги – створення більшої доданої вартості в регіоні;
- партнер для промоції регіону та залучення інвестицій до регіону;
- оператор та партнер у створенні нової інфраструктури економіки знань (центрів інновацій, інкубаторів тощо).

Власне, перевагами від участі закладів освіти на науки в інноваційному кластері буде те, що кластер:

- виступатиме джерелом консолідованих вимог галузі до компетенцій випускників (формуватиме попит на фахівців);
- буде партнером для лобіювання інтересів волинських освітніх та наукових установ на національному рівні;
- буде партнером в реалізації проектів, у тому числі дослідницьких.

Сильними сторонами, що сприяють активізації кластеризації у Волинській області в цілому є:

- 1) наявність у регіоні великої кількості кваліфікованих спеціалістів та науковців;
- 2) наявність значної ресурсної бази;

3) Волинська область є прикордонною, тому доцільним є залучення до участі в кластерних утвореннях іноземних партнерів.

Поряд із тим, слабкими сторонами щодо кластеризації в регіоні є наступні:

1) нестача бюджетних ресурсів для інноваційного перепрофілювання економіки регіону;

2) низький обсяг продукції з високим рівнем доданої вартості в регіоні;

3) низький рівень обізнаності про кластерні процеси.

Кластеризація зумовлює такі можливості для прикордонного Волинського регіону як:

1) формування інноваційних кластерів у регіоні, які створюватимуть інновації «під замовлення»;

2) можливість формування відповідних транскордонних кластерів.

3) формування постійно діючого сайту для популяризації кластерних процесів в регіоні.

Загрозами на шляху формування кластерів у регіоні виступають:

1) вплив кваліфікованих кадрів за межі області;

2) регіон може не вигідно використовувати в межах кластера свої ресурси, виступаючи як сировинний придаток;

3) екологічні ризики, зумовлені інтенсифікацією господарської діяльності в регіоні.

З огляду на те, що Волинський регіон є прикордонним, кластерні процеси доречно втілювати активно, використовуючи переваги транскордонного співробітництва, зумовлені відповідним територіальним розміщенням регіону.

Транскордонне співробітництво є інноваційним інструментом державної регіональної політики. Таке співробітництво у вітчизняному законодавстві визначено, як спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади України та територіальними громадами, відповідними органами влади інших держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством [3].

Теоретичні аспекти транскордонної співпраці досить ґрунтовно та широко досліджені як зарубіжними, так і вітчизняними вченими. Зокрема, у своїх дослідженнях Ю. Макогон та В. Ляшенко сутність транскордонного співробітництва розкривають наступним чином: «практично в усіх державах світу політичні та економічні центри, як правило, концентруються у глибині територій, відповідно до чого розвивається їх інфраструктура. Прикордонні райони сусідніх держав при цьому як би обернені спиною один до одного. Наслідком цього є більш слабкий економічний розвиток цих прикордонних територій. Звідси впливає природна потреба в зміні позиції «спина до спини» позицією «обличчя до обличчя», що дасть можливість ліквідувати диспропорції в економічному і соціальному розвитку по обидва боки кордону, розірвати міцний ланцюжок, який утворився на основі понять «прикордонний», «периферійний», «відсталий» та сформувати сприятливе середовище для розвитку європейської інтеграції» [4, с. 176-177].

Аналізуючи таке бачення науковцями транскордонного співробітництва, робимо висновок, що транскордонна співпраця прикордонних регіонів є дієвим механізмом розвитку та інтеграції цих територій і може здійснюватися завдяки формуванню сучасної інфраструктури.

Як зазначають П. Беленький та Н. Мікула, транскордонне співробітництво – це специфічна сфера зовнішньоекономічної, політичної, екологічної, культурно-освітньої та інших видів міжнародної діяльності, яка здійснюється на регіональному рівні, і яка, охоплюючи всі загальні їхні форми, відрізняється необхідністю та можливостями більш активного їх використання, а також низкою особливостей, а саме – наявністю кордону і необхідністю його облаштування, спільним використанням природних ресурсів і, відповідно, спільним вирішенням проблем екологічної безпеки, більш широким взаємним спілкуванням населення сусідніх держав та особистими зв'язками людей, значно вищим навантаженням на інфраструктуру [5, с. 654].

Досить лаконічно сутність транскордонного співробітництва розкриває П. Луцишин, а саме: «це сусідське співтовариство в усіх сферах життя і діяльності людей через кордони між двома територіями, регіональними чи місцевими органами влади в прикордонних регіонах» [6].

З. Герасимчук та Л. Корольчук підкреслюють, що транскордонне співробітництво – це співпраця регіональних і місцевих органів державної влади в галузі економіки, політики, екології, освіти, культури та інших сферах суспільного життя, що здійснюється між прикордонними адміністративно-територіальними одиницями сусідніх держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством, з метою поживавлення регіонального розвитку, що не суперечить загальнодержавним інтересам [7, с. 9].

Аналіз визначень дає змогу виокремити основні характерні ознаки транскордонного співробітництва: спільні об'єднуючі діяння, націлені на взаємодію в різних сферах життя суспільства; здійснюється органами державної влади, громадськістю та місцевим самоврядуванням суміжних по кордону держав, у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством; реалізується з метою покращення розвитку прикордонних регіонів.

З огляду на те, що Волинський регіон є прикордонним, у своєму розвитку йому доцільно активно використовувати переваги транскордонного співробітництва, зумовлені відповідним територіальним розміщенням регіону.

Оскільки пропонувані кластери формуватимуться в умовах транскордонного співробітництва, відповідно це дає змогу залучити іноземні інвестиції. Входження до кластера іноземних партнерів сприятиме появі коштів з-за кордону, крім того, як відомо регіон входить до «Єврорегіону Буг» [3], що робить можливим отримання коштів Європейського Союзу на розвиток, зокрема завдяки діючим програмам співпраці.

Сильними сторонами, що сприяють активізації транскордонного співробітництва Волинського регіону є:

1) успішно реалізовані транскордонні проекти: Модернізація українсько-польського державного кордону. Міжнародний пункт пропуску «Ягодин»; проекти у сфері охорони навколишнього середовища; проекти у сфері підприємництва; транскордонні ініціативи у галузі культури; транскордонні проекти у галузі освіти та науки;

2) досвід використання програм прикордонного співробітництва щодо вирішення спільних проблем у прикордонні: «Польща-Білорусь-Україна» 2007–2013 роки;

3) управління міжнародного співробітництва та європейської інтеграції Волинської ОДА одночасно виконує функції секретаріату української частини Єврорегіону «Буг». Безпосередній контакт з виконавчою владою забезпечує більшу результативність роботи і управління, і реалізації транскордонного співробітництва в межах єврорегіону.

Поряд із тим, слабкими сторонами транскордонного співробітництва регіону є наступні: наявні диспропорції (асиметричності) соціально-економічного розвитку в транскордонному просторі; недосконале, іноді суперечливе законодавство (зокрема митне та податкове), що стримує залучення коштів у межах транскордонної співпраці та гальмує інтеграцію в цілому; високий рівень корупції та бюрократичного тягара, нестабільність економічного та політичного курсу держави в цілому; відсутність уніфікованої статистичної інформації з питань транскордонного співробітництва.

Власне, активізація транскордонного співробітництва зумовлює такі можливості для прикордонного Волинського регіону як:

1) поглиблення добросусідських відносин на міжнародному рівні та сприяння інтеграції;

2) отримання коштів, грантів за програмами, проектами ЄС на інноваційний розвиток прикордонного регіону та розбудову прикордонної інфраструктури;

3) нарощення обсягів прикордонної торгівлі.

Загрозами, що стримують ініціативність представників влади до нарощення та поглиблення транскордонних зв'язків з прикордонними регіонами сусідніх держав, є:

можливий негативний вплив транскордонної підтримки на економічну безпеку, оскільки кошти, направлені не завжди на підвищення конкурентоспроможності регіону, задовольняють інтереси донора; аспект збереження ідентичності регіонів, за одночасного зближення механізмів підвищення конкурентоспроможності транскордонного простору; нерентабельне використання коштів, що залучені в рамках транскордонної співпраці.

Висновки. Доступність до Західних ринків, великий резерв висококваліфікованих кадрів, актуальні виклики після підписання Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом диктують потребу переформатування та об'єднання зусиль і досвіду влади та підприємницьких кіл Волині. Такі зміни треба здійснювати, виходячи з концепції сталого розвитку регіону, а саме в економічній, соціальній та екологічній гармонії за рахунок інноваційної кластеризації та активізації транскордонного співробітництва. Для змін у регіоні пропонується формування інноваційних кластерів, зокрема сільськогосподарського, туристичного, ІТ кластерів та кластера відновлюваної енергетики. Дані кластери слід у перспективі трансформувати в транскордонні кластерні утворення, оскільки Волинь є прикордонним регіоном, що здійснює транскордонну співпрацю, тому необачним є нехтування можливостями, які породжує така співпраця. В результаті такого прориву, Волинський регіон буде сучасним конкурентоздатним екологічно чистим регіоном сталого інноваційного розвитку.

Список використаних джерел

1. Кластери та інноваційний розвиток України. Український фонд підтримки підприємництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ufpp.gov.ua/ckfinder/userfiles/files/lib_bissnes/klasterS.pdf.
2. Бакушевич І. В. Інноваційно-освітні кластери як модель суспільно-економічного розвитку України XXI століття [Електронний ресурс] / І. В. Бакушевич. – Режим доступу : http://www.fulbright.org.ua/conf_x_u_thesis.html.
3. Закон України «Про транскордонне співробітництво» від 24.06.2004р. № 1861–15 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-15>.
4. Макогон Ю. Форми та напрями міжрегіонального трансграничного економічного співробітництва : монографія / Ю. Макогон, В. Ляшенко. – Донецьк : Вид-во Донецького нац. ун-ту, 2002. – 275 с.
5. Беленький П. Ю. Зовнішньоекономічна діяльність регіонів. Регіональна політика: методологія, методи, практика : монографія / [кол. авт. за ред. академіка НАНУ М. І. Долішного]. – Львів : ІРД НАН України, 2001. – 719 с.
6. Луцишин Н. П. Єврорегіон Буг: Зовнішньоекономічна діяльність Волинського суспільно-територіального комплексу : монографія / Н. П. Луцишин, Б. П. Клімчук, С. В. Федонюк. – Луцьк : Волинський держ. ун-т, 1998. – 194 с.
7. Герасимчук З. В. Транскордонне співробітництво регіонів: методика оцінки та шляхи активізації : монографія / З. В. Герасимчук, Л. В. Корольчук. – Луцьк : Надстир'я, 2009. – 184 с.
8. Сайт єврорегіону Буг [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.euroregionbug.com.ua>.